

М. А. Іванісова,
аспірант, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.14.177

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА РЕАБІЛІТАЦІЮ НАСЕЛЕННЯ ТА ЗАБРУДНЕНИХ ТЕРИТОРІЙ

М. Ivanisova,
Postgraduate student, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

MECHANISMS OF STATE INFLUENCE ON REHABILITATION OF POPULATION AND POLLUTED TERRITORIES

У статті здійснено вдосконалення механізмів державного впливу на реабілітацію населення та забруднених територій. Зокрема, здійснено класифікацію сфер державного впливу на процеси реабілітації населення та забруднених територій. Показано, що сфери державного впливу на процеси реабілітації населення та забруднених територій можна умовно поділити на сферу прямої державної допомоги (участі) у реабілітації населення та території та сферу державної підтримки регіону. Зокрема, сфера прямої державної допомоги охоплює вирішення завдань екологічного оздоровлення (у частині ліквідації наслідків екологічної катастрофи), соціального захисту населення (у частині забезпечення обов'язкових соціальних гарантій громадянам), та частково економічну реабілітацію (у частині створення матеріально-технічної бази охорони здоров'я). Сфера державної підтримки регіону полягає у створенні особливого режиму функціонування економічних та соціальних інститутів. Сформовано систему економічних інтересів контрагентів, що беруть участь у реабілітації забруднених територій. Підкреслено, що максимальна віддача та швидка окупність вкладених коштів стає і стимулом, і обов'язком підприємства, яке отримало державні гроші; при досягненні цього результату настає збіг інтересів держави та суб'єкта господарювання. Обгрунтовано застосування методології зворотного фінансування господарського розвитку забруднених територій. Показано, що накопичені таким чином і вже повернені бюджетні кошти дозволять надалі повністю скоротити надходження із центру та здійснювати інвестування реабілітаційних заходів із власних місцевих джерел. Автори вважають, що, у цілому нині загальний підхід може бути таким: на державний рівень виносяться зазвичай складні і масштабні завдання, виконання яких можливе лише з допомогою консолідації бюджетних ресурсів; на регіональний рівень виносяться найбільш локальні завдання, для реалізації яких досить використання власних джерел. Цей підхід потребує певного ранжування завдань та шляхів реабілітації з оптимальним опрацюванням ресурсних можливостей регіону, як у процесі планування та складання програми, так і особливо під час її реалізації.

The article improves the mechanisms of state influence on rehabilitation of population and polluted territories. In particular, the classification of spheres of state influence on the processes of rehabilitation of the population and polluted territories is carried out. It is shown that the spheres of state influence on the processes of rehabilitation of the population and polluted territories can be conditionally divided into the sphere of direct state assistance (participation) in the rehabilitation of the population and territory and the sphere of state support for the region. In particular, the field of direct state assistance covers solving the problems of environmental recovery (in terms of eliminating the consequences of an environmental catastrophe), social protection of the population (in terms of ensuring of mandatory social guarantees to citizens), and partly economic rehabilitation (in terms of creating a material and technical base of health care). The area of state support for the region is to create a special regime for the functioning of economic and social institutions. A system of economic interests of counterparties participating in the rehabilitation of polluted territories is formed. It is emphasized that the maximum return and fast return on invested funds becomes both an incentive and the responsibility of the enterprise that received public money; when this result is achieved, there is a coincidence between the interests of the state and the entity. The application of the methodology of reverse financing of economic development of polluted territories is substantiated. It is shown that the accumulated in this way and already returned budget funds will allow in the future to completely reduce revenues from the center and invest rehabilitation activities from their own local sources. The authors believe that the general approach can be as follows: usually complex and large-scale tasks are brought to the state level, the implementation of which is possible only by consolidating budget resources; the most local tasks are submitted to the regional level, for the implementation of which it is

enough to use your own sources. This approach requires a certain ranking of tasks and rehabilitation paths with optimal development of the resource capabilities of the region, both in the process of planning and drafting the program, and especially during its implementation.

Ключові слова: механізми державного впливу, реабілітація населення, забруднені території, державна підтримка регіону, економічні та соціальні інститути.

Key words: mechanisms of state influence, rehabilitation of the population, polluted territories, state support for the region, economic and social institutions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Здійснення реабілітаційної політики держави вимагає вироблення дуже виваженого і, головне, гнучкого механізму реалізації з використанням різноманітних методів та форм регулювання.

З методологічної точки зору слід розрізняти сфери поширення державної політики на об'єкти реабілітації залежно від поставлених завдань та можливостей їх вирішення. Вищезазначене обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам реабілітації населення та забруднених територій після екологічних катастроф присвятили свої праці численні автори, зокрема, І. Бистрякова, В. Бурга, Ф. Вольвач, М. Дробноход, Ю. Ковалевська та ін.

Однак переважно наукові напрацювання присвячені окремим аспектам державного управління у зазначеній сфері. Враховуючи вищезазначене, поточних досліджень недостатньо для вирішення вказаної проблеми.

МЕТА СТАТТІ

Метою роботи є вдосконалення механізмів державного впливу на реабілітацію населення та забруднених територій.

Для досягнення поставленої мети в роботі пропонується поставити та вирішити такі завдання:

- здійснити класифікацію сфер державного впливу на процеси реабілітації населення та забруднених територій;

- сформулювати систему економічних інтересів контрагентів, що беруть участь у реабілітації забруднених територій, формується так;

- обґрунтувати застосування методології зворотного фінансування господарського розвитку забруднених територій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сфери державного впливу на процеси реабілітації населення та забруднених територій можна умовно поділити на:

- сферу прямої державної допомоги (участі) у реабілітації населення та території, що охоплює вирішення завдань екологічного оздоровлення (у частині ліквідації наслідків екологічної катастрофи), соціального захисту населення (у частині забезпечення обов'язкових соціальних гарантій громадянам), та частково економічну реабілітацію (у частині створення матеріально-технічної бази охорони здоров'я, потужностей для відновлення природного середовища); як правило, перелічені напрями та заходи зазвичай становлять невід'ємну частину державної програми реабілітації;

- сферу державної підтримки регіону, що полягає у створенні особливого режиму функціонування економічних та соціальних інститутів [1; 3].

У цілому нині загальний підхід може бути таким: на державний рівень виносяться зазвичай складні і масштабні завдання, виконання яких можливе лише з допомогою консолідації бюджетних ресурсів; на регіональний рівень виносяться найбільш локальні завдання, для реалізації яких досить використання власних джерел. Природно, цей підхід потребує певного ранжування завдань та шляхів реабілітації з оптимальним опрацюванням ресурсних можливостей регіону, як у процесі планування та складання програми, так і особливо під час її реалізації.

Зупинимось докладніше на розгляді власне реабілітаційної діяльності регіону, оскільки це важливо для розуміння пропозицій щодо встановлення особливого режиму господарювання на забруднених територіях.

Ця діяльність здійснюється за рахунок нецентралізованих джерел фінансових ресурсів, зокрема, сюди входять кошти регіонального та місцевого бюджетів, позабюджетних фондів, кошти підприємств, благодійних та міжнародних фондів. Проте, у кожний конкретний період реабілітації, який природним чином пов'язаний із процесом економічних перетворень, слід визначати оптимальне поєднання централізованих та децентралізованих джерел фінансування і реабілітаційної політики, тобто поступово змінювати пропорції між ними — знижувати абсолютну та відносну величину централізованих ресурсів за відповідного збільшення коштів, що вкладаються за рахунок регіональних та місцевих бюджетів, суб'єктів господарювання [2; 4].

У зв'язку з цим особливо актуалізується проблема пошуку додаткових джерел фінансових ресурсів, які регіон зможе спрямувати на реабілітацію. Стає очевидним, що практика фінансування господарства постраждалих територій на безоплатних засадах суперечить усім принципам ринкової економіки. Лише у разі включення цього капіталу до комерційного обігу з'явиться можливість застосовувати принцип "заробляння" коштів на потреби реабілітації забруднених територій.

Однак, доцільно рекомендувати й інший підхід — виділення централізованих коштів на засадах відшкодування витрат держави, які йдуть на цілі реабілітації; терміни, форми та умови повернення бюджетних коштів встановлюються в кожній конкретній угоді. Спеціально зазначимо, що йдеться лише про фінансовий потік, який спрямовується на економічне відродження регіону.

У ході реалізації запропонованої фінансової моделі система економічних інтересів контрагентів, що беруть участь у реабілітації забруднених територій, формується так:

- держава, виділяючи кошти з держбюджету, зацікавлена у їхньому продуктивному використанні та одержанні доходу та на цій основі — у скороченні бюджетного фінансування господарства територій; єдина умова ви-

ділення держбюджетних коштів — їх цільове використання;

— постраждалі регіони зацікавлені у раціональному розподілі коштів бюджетних коштів та їх застосуванні з максимальною віддачею у межах територіально-виробничого комплексу;

— інтереси суб'єктів господарювання зосереджені на отриманні додаткових інвестиційних ресурсів і, відповідно, — можливості досягнення додаткового прибутку та його капіталізації [1—3].

Максимальна віддача та швидка окупність вкладених коштів стає і стимулом, і обов'язком підприємства, яке отримало державні гроші; при досягненні цього результату настає збіг інтересів держави та суб'єкта господарювання. Для підприємства умовами, що сприяють якнайшвидшому обігу капіталу, і, відповідно, отриманню прибутку, стають зниження витрат власного виробництва, а також скорочення часу виробництва та реалізації продукції, що випускається (виїдуть поїдуть).

Загалом застосування методології зворотного фінансування господарського розвитку забруднених територій може бути описано наступним чином. З державного бюджету виділяються централізовані кошти на реалізацію конкретних проектів розвитку постраждалих регіонів на засадах повернення. Залежно від умов договору кошти надаються на 2, 3 або 5 років у вигляді безвідсоткової позички чи безвідсоткового кредиту під зобов'язання цільового використання коштів. Одержувачем кредиту може стати спеціально створений Фонд реабілітації або конкретна юридична особа, яку наділяють правами Державного замовника. Фонд реабілітації спільно з органами місцевого самоврядування може організувати конкурс між претендентами на отримання цих коштів; переможець конкурсу бере на себе зобов'язання виконувати всі позиції замовлення (за відповідними параметрами). При цьому в підприємницьку самостійність суб'єкта господарювання не допускається жодного втручання, головним в оцінці його діяльності залишаються терміни та кінцеві результати, прийняті на себе за умовами контракту зобов'язання. Після завершення робіт в залежності від умов надання позики або кредиту здійснюється повернення (відразу або частинами) [2; 4].

Відмінною особливістю умов повернення бюджетних коштів є їхнє відшкодування не безпосередньо до держбюджету, а на бюджетний рахунок в області чи до регіонального Фонду реабілітації. Це дозволяє акумулювати кошти, що надійшли раніше з бюджету, безпосередньо на постраждалих територіях і формувати додаткові джерела для розвитку регіону. Накопичені таким чином і вже повернені бюджетні кошти дозволять надалі повністю скоротити надходження із центру та здійснювати інвестування реабілітаційних заходів із власних місцевих джерел. При цьому для державного бюджету такого роду повернення кредиту означатиме поступове зниження витрат на соціально-економічний розвиток територій при одночасному збільшенні податкових надходжень за рахунок ефективного функціонування суб'єктів господарювання [1; 2].

В результаті згодом витрати державного бюджету будуть зведені до необхідного мінімуму із забезпечення соціальних гарантій населенню та нормалізації екологічної обстановки на забруднених територіях. Включення до господарського обігу централізованих ресурсів та отримання за рахунок цього джерела додаткового прибутку суб'єктами господарювання сприятиме не лише реальним зрушенням в економіці регіонів, а й дозволить у майбутньому частину коштів додатково спрямовувати на

соціальні виплати постраждалому населенню та охорону навколишнього середовища.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

У цілому, як результат проведеного дослідження, у роботі було отримано такі висновки.

1. Здійснено класифікацію сфер державного впливу на процеси реабілітації населення та забруднених територій. Показано, що сфери державного впливу на процеси реабілітації населення та забруднених територій можна умовно поділити на сферу прямої державної допомоги (участі) у реабілітації населення та території та сферу державної підтримки регіону. Зокрема, сфера прямої державної допомоги охоплює вирішення завдань екологічного оздоровлення (участині ліквідації наслідків екологічної катастрофи), соціального захисту населення (у частині забезпечення обов'язкових соціальних гарантій громадянам), та частково економічну реабілітацію (у частині створення матеріально-технічної бази охорони здоров'я. Сфера державної підтримки регіону полягає у створенні особливого режиму функціонування економічних та соціальних інститутів.

2. Сформовано систему економічних інтересів контрагентів, що беруть участь у реабілітації забруднених територій. Підкреслено, що максимальна віддача та швидка окупність вкладених коштів стає і стимулом, і обов'язком підприємства, яке отримало державні гроші; при досягненні цього результату настає збіг інтересів держави та суб'єкта господарювання

3. Обґрунтовано застосування методології зворотного фінансування господарського розвитку забруднених територій. Показано, що накопичені таким чином і вже повернені бюджетні кошти дозволять надалі повністю скоротити надходження із центру та здійснювати інвестування реабілітаційних заходів із власних місцевих джерел.

Література:

1. Бойчук Ю.Д., Шульга М.В. Основи екології та екологічного права: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2004. 351 с.
2. Дробноход М., Вольвач Ф. Екологічний імператив та його виміри. Освіта і управління. 2004. Т. 7. № 2. С. 47—59.
3. Ковалевська Ю.С., Бурегу В.В. Забезпечення екологічної безпеки в Україні: потенціал науки державного управління. Менеджер. № 4 (46). 2008. С. 41—51.
4. Хвесик М.А., Бистрякова І.К. Інноваційні домінанти сталого розвитку України. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2011. № 2. С. 188—199.

References:

1. Boichuk, Yu.D. & Shulga, M.V. (2014), *Osnovi yekologiji ta yekologichnogo prava: navch. posib.* [Fundamentals of ecology and environmental law: tutorial], Universytets'ka knyha, Sumy, Ukraine.
 2. Drobnokhod, M. & Volvach, F. (2004), "Ecological imperative and its dimensions", *Osvita i upravlinnya*, vol. 7-2, pp. 47—59.
 3. Kovalevska, Yu.S. & Burega, V.V. (2008), "Ensuring of environmental safety in Ukraine: the potential of public administration science", *Manager*, vol. 4 (46), pp. 41—51.
 4. Khvesik, M.A. & Bistryakova, I.K. (2011), "Innovative dominants of sustainable development of Ukraine", *Problemi innovatsiino-investitsiinogo rozvitku*, vol. 2, pp. 188—199.
- Стаття надійшла до редакції 22.06.2023 р.*